

SOSYOLOJİK ARAŞTIRMA STRATEJİLERİ SOSYAL TEORİ VE SOSYAL PRATİK

Friedrich Fürstenberg

Çev: Dr. Sabahattin Güllülü

Sosyolojik problemlerin ilmi yollarla araştırılması, verilerin sistematik olarak derlenmesine yardımcı olan, veriler arasındaki anlamlı ilişkileri ortaya koyan ve sonuçların sınanabilirliğini sağlayan stratejileri gerektirir. Metotlara hakim olmada önemli olan güvenlik, metotların doğru olarak seçilmesine de sıkıca bağlıdır. Sosyolojinin araştırma konularının ve problemlerinin çeşitliliği yüzünden tek bir metoda bağlanmak (methodenmonismus) sadece doğru metotların biri üzerinde ısrar etmek yanlıştır. Her metot, kendisi yardımıyla ortaya konan sonuçlar kadar önemlidir. Bundan dolayı, tecrübeli sosyologlar kullandıkları metotlar yönünden, kural olarak pragmatiktirler.

Karl Mannheim, Genel Sosyoloji alanında, sosyolojik araştırma stratejilerinin üç temel biçimi olduğunu ortaya koymuştur: Tarihi olmayan-Axiomatik metot, Karşılaştırmalı-Tipleştirici metot, Tarihi-Ferdileştirici metot. (1)

Tarihi olmayan-Axiomatik metodun temel özelliği, empirik olguların yorumu için başvuru çerçevesi olarak (Bezugrahmen) kullanılabilen teorik modellerin soyut yapılarıdır. Bu metot, yakın zamanlarda özellikle Talcott Parsons ve Georges Gurvitch tarafından başarıyla kullanıldı.

Karşılaştırmalı-Tipleştirici metot, en çok, tipolojik kategoriler yardımıyla ortaya konan, içinde çok zengin bir gözlem materyalinin düzene sokulması gereken durumlara uygun düşmektedir. Mevcut tiplerin ve şartların karşılaştırılmasında, belki tesadüfle, fakat en azından yer ve zaman olarak sınırlı bir şekilde ortaya çıkan belirli bir fenomenin, meselâ ailenin belirli bir biçiminin, kendi anlamı içinde yanlış değerlendirilmesi tehlikesi vardır. Bu alandaki en yeni araştırma ise David Lerner'in Geleneksel Ortadoğu Toplulukları'nın yapı değişimleri konusundaki çalışmasıdır.

Sosyal araştırmalar belirli bir tarihi durumda kesin olarak sınırlanmış sosyal olgulara yöneldiğinde, Tarihi-Ferdileştirici metot kullanılır. Bunun tipik örnekleri

---

(1) K. Mannheim: Die Gegenwartsaufgaben der Soziologie, Tübingen, 1932. s. 7 ff.

iyice sınırlandırılmış bir süre içinde bir okul sınıfının, bir işletmenin, bir köyün ya da bir birliğin araştırılmasıdır. Modern sosyal araştırmaların büyük bir kısmı; somut, çağdaş ifadelerle, materyal zenginliği ve açıklık gibi üstünlüklere sahip olan bu araştırma tipine dahildir.

Burada karakterize edilen stratejilerin her birinin doğru yanları vardır, fakat hepsi tehlikeleri de içlerinde taşırlar. Soyut modeller tasarlayanlar, sosyal gerçeklikle bağlantılarını kolaylıkla kaybederler. Tarihi materyali tüm genişliği içinde değerlendirenler ilişkilerin doğru olarak analizine güçlüklerle erişir ve ihtimal çok kez tasvir safhasında kalırlar. Nihayet iyice sınırlandırılmış fenomenleri ayrı ayrı noktalarda ve zamana bağlı olarak araştıranlar, kapsamlı sosyolojik teorilere dayanmadıkları takdirde ulaştıkları sonuçların çabucak eskidiğini göreceklerdir. Bu nedenle sosyologlar sözü geçen her üç stratejiyi de kullanmakta tümüyle haklıdırlar.

Özellikle Max Weber'in temel araştırması (2) ndan beri sosyolojik araştırmalarda objektifliğin nasıl sağlanabileceği problemi mesleki tartışmalarda sürekli olarak yeniden ortaya sürülüyor. Bu bağlantıda bazan, her şeyden önce ölçmeyi mümkün kılan ve sonuçları matematik olarak ifade edilebilen belirli araştırma metodları özellikle doğru metodlar olarak niteleniyor. Burada esas olarak her araştırma tekniğinin matematik -istatistik metodları kullansa bile yine de sübjektif olarak uygulanabileceği belirtilmelidir. Objektiflik şansının en iyi şekilde gerçekleşmesinin anantarı sosyoloğun kendindedir. O, hipotezleri karşısında tenkitçi bir tavır takınırsa, araştırmasının her adımını itinalı ve doğru olarak açıklarsa, araştırmasında sonuçların kontrolüne imkan veren metodlar kullanırsa ve bilhassa sonuçların üstükapalı yorumundan sakınırsa, objektif bir araştırma için gerekli ön şartları yerine getirmiş olur. Bu böyle değilse, bilindiği gibi iyice gelişmiş anket metodlarıyla araştırma yaptırılan ilgilinin ne istediği ortaya konabilir. Bundan dolayı sosyolog daima araştırmasının varsayımlarını tenkidî olarak gözden geçirmeli ve açıklamalıdır (3).

Kapsamlı bir problem şuuru ve esaslı bir metod bilgisi, ilmî bir sosyolojinin kurulması için yeterli değildir. Ayrıca giderek çoğalan bir bilgi birikimi gereklidir. Bu bilgi birikimi teorik başvuru çerçevesi yardımıyla düzenlenir ve genellikle açıklamaları mümkün kılar. Şu halde sosyoloji, sosyolojik teori olmaksızın yeterli değildir. O araştırma tekniklerinin tüm mümkün günlük problemlere uygulanmasıyla sona ermez. Onun sonuçları ve açıklamaları daha sonra komşu ilimlerin mensupları yoluyla, psikologlar, pedagoglar, filozoflar, teologlar ve pratisyenler yoluyla elden ele aktarılır.

---

(2) M. Weber: Die Objektivität sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. (1904) in: Ges. Aufsätze zur Wissenschaftslehre. Tübingen. 1922.

(3) Sosyolojide kullanılan araştırma teknikleri konusunda iyi bir çalışma, P. Atteslander: Methoden der empirischen Sozialforschung. Sammlung Göschen Bd. 1229/1229 a. Berlin, 1969.

Elbette sosyolojinin teorik açıklamalarının sınırları vardır. Eğer onlar sadece boyut ve biçimle bağlı düşünce modelleri alanında geçerli değilse, geçerlilikleri topluma bağlı, yani yer ve zaman olarak sınırlı demektir. Sosyolog bir teoriyi ilk ve son olarak elde etmeyi isteyemez. Tersine o teori kurmanın, empirik bir sosyal araştırma gibi kesiksiz bir süreç olduğunu vurgulamak zorundadır. Sosyolojide teorik açıklamaların geçerliliğinin sınırlı oluşundan dolayı teoriler öne sürmekten tümüyle vazgeçmeyi istemek, sosyolojiyi saf bir deney ilmine, sonuçları gelişmiş kullanılabilen bir tür sosyal teknolojiye dönüştürür.

Sosyolojik teorinin merkezinde hangi problemler bulunur? Biz burada yeniden, ilgileri, daha çok hareket içindeki kişilerin birbirlerini etkilemeleri olgusuna ya da daha çok onları bağlayan organizmalara ve kurumlara ve nihayet sosyal objektifleşme alanına yönelik geçmişteki sosyologların öne sürdükleri toplum kavramıyla karşılaşıyoruz. Hangi çıkış noktasından toplumsal olgularla ilgili teorik açıklamalara ulaşılmak istenirse, daima gerekli araştırma alanının yapılaştırılması bu alandaki değişmelerin temel anlamı belirlenmek zorundadır. Bundan dolayı her sosyolojik teori için "Sosyal yapı" kavramı, toplumdaki sosyal eylemler alanının etkileşim bağlantısı olarak merkezi önemdedir. Sosyolojik teorilerin açıklamaları bu anahtar kavramın o zamanki yorumlarıyla kesin olarak belirlenir.

Sosyal Teori ve Sosyal Pratik

Açıklamalarımızın çıkış noktası "Toplum" olgusu ve bu olgunun sosyolojik olarak analizi imkanydı. Nasılkı sosyolog, kendini tümüyle toplumun etkilerinden uzaklaştıramadığı için, sonunda daima herhangi bir biçimde kendi araştırma objeleri arasında yer alırsa, araştırmasının sonuçları da yeniden "sosyal gerçekler" olarak ortaya çıkarlar. Bunlar sosyal pratikte insan davranışları için az yada çok belirli ve etkili yönelme noktaları durumundadırlar. Sosyoloğun araştırma konularıyla ve araştırmasının sonuçlarının yayınlanmasıyla ilgili özel sorumluluğu buradan kaynaklanır. O daima ilgi çekici araştırma konularını işlemelidir. Nevarki ilgi her zaman sosyal bir konuma bağlıdır ve bundan dolayı bölünmüştür. Bu nedenle sosyologlar için bilim adamı olarak "araştırma konuları"nın ilgi çekiciliği ile ne ölçüde aynileşebilecekleri ve aynileşmek istedikleri ve bu yolla kendi görüş alanlarını ne ölçüde sınırlandırdıkları bir varoluş meselesidir. Sosyal araştırma büyük ölçüde belirli kişiler ve gurupların problemleriyle ilgili olmaktan başka, sosyal çevreye güvenli, metodik bir uzaklıkta bulunmadıkça başarılı olamaz. Yürürlükteki toplum politikasına bağlanan (angaje) sosyolog, bilimsel temelde bir toplum politikasının şartlarından uzak bir sosyal araştırmayı gerektirdiği konusunda inançlı olmalıdır. Sosyolog olarak uğraşmak istemeyen kimseler için ise bir sosyoloji araştırmasının kültürel değeri, ferdin sosyal yükümlülüklerine bir bakış olması ve onun şekillenmesi için bir hürriyet ortamı şuuru sağlamasındadır. Toplum insanın eylem alanı olarak sadece uyum sağlamak zorunda olduğu

bir gerçeklik değildir. O aynı zamanda insanı eyleme ve göreve zorlar. Sosyolojik bilgi rasyonel eylemlere ve bu yolla sosyal gerçekliğin şekillenmesinde aklın daha fazla kullanılmasına imkan sağlar. Bu anlamda sosyoloji bir eşitlik ilmi olarak da kökenine karşı sorumluluğunu sürdürmek zorundadır.